

BÜTÜN YAPITLARI - DENEME

MEHMED
UZUN

Nar Çiçekleri

11. BASIM

Mehmed Uzun
(1953-2007)

MODERN Kürt edebiyatının yaratıcılarından Mehmed Uzun, 1953 yılında Siverek'te doğdu. 1977 yılından ülkeye döndüğü 2006 Temmuz'una dek Avrupa'da, İsveç'te yaşadı. Kürtçe, Türkçe ve İsveççe edebi çalışmalarıyla çokdilli, çokkültürlü bir yazar olan Mehmed Uzun, uzun yıllar İsveç Yazarlar Birliği yönetim kurulu üyeliği yaptı. Ayrıca İsveç ve Uluslararası PEN kulüplerinde aktif olarak çalıştı. İsveç ve Dünya Gazeteciler Birliği üyesiydi. Kürtçe yedi roman yazan Mehmed Uzun'un romanları başta Türkçe olmak üzere birçok dile çevrildi, halen çevriliyor. Denemeleri de çeşitli dergi ve gazetelerde yirmiye yakın dilde yayımlandı. Mehmed Uzun, 'Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık' romanı ve 'Nar Çiçekleri' adlı deneme kitabı ile ilgili olarak 2001 baharında yargılandı ve beraat etti. Aynı yıl Türkiye Yayıncılar Birliği'nin her yıl verdiği Düşünce ve İfade Özgürlüğü Ödülü'nü; roman sanatına ilişkin belirleyici katkılarından dolayı Berlin Kürt Enstitüsü'nün Edebiyat Ödülü'nü; yarattığı edebiyat ve sözün özgürlüğüne ilişkin duruşundan dolayı İskandinavya'nın en önemli ödülllerinden Torgny Segerstedt Özgürlük Kalem Ödülü'nü; 2002'de İsveç kültür yaşamına sunduğu değerli katkılarından dolayı İsveç Akademisi'nin Stina-Erik Lundeberg Ödülü'nü; 2005 yılında ise Irak Kürdistan Bölgesi Onur Ödülü'nü ve Diyarbakır Belediyeleri Onur Ödülü'nü aldı. 11 Ekim 2007 tarihinde, uzun süreden beri mücadele ettiği mide kanserine yenik düşerek, yaşama veda etti. Yaşar Kemal'in "Kürt romanının dilinin dikenli yolunu açmıştır" dediği Mehmed Uzun, sanatıyla ölümsüzlüğe erişebilen ender sanatçılardan biridir.

Mehmed Uzun'un Yapıtları:

Tu (Sen), Roman, 1985; *Mirina Kalekî Rind* (Yaşlı Rind'in Ölümü), Roman, 1987; *Siya Evîne* (Yitik Bir Aşkın Gölgesinde), Roman, 1989; *Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê* (Abdal'ın Bir Günü), Roman, 1991; *Destpêka Edebiyata Kurdî* (Kürt Edebiyatına Giriş), İnceleme, 1992; *Hêz û Bedewiya Pênûsê* (Kalemin Gücü ve Görkemi), Denemeler, 1993; *Mirina Egîdeki* (Bir Yiğidin Destanı), Destan-Ağıt, 1993; *Världen i Sverige* (Tüm Dünya İsveç'te), Edebiyat Antolojisi, M. Grive ile Birlikte, 1995; *Antolojiya Edebiyata Kurdî* (Kürt Edebiyatı Antolojisi), Antoloji, iki cilt, 1995; *Bîra Qederê* (Kader Kuyusu), Roman, 1995; *Nar Çiçekleri*, Deneme, 1996; *Ziman û Roman* (Dil ve Roman), Söyleşiler, 1997; *Bir Dil Yaratmak*, Söyleşiler, 1997; *Dengbêjlerim*, Deneme, 1998; *Ronî Mîna Evîne-Tarî Mîna Mirinê* (Aşk Gibi Aydınlık-Ölüm Gibi Karanlık), Roman, 1998; *Zincirlenmiş Zamanlar Zincirlenmiş Sözcükler*, Deneme, 2002; *Dicle'nin Sesi I - Hawara Dicleyê* (Dicle'nin Yakarışı), Roman, 2002; *Dicle'nin Sesi II - (Dicle'nin Sürgünleri)*, Roman, 2003; *Ruhun Gökkuşağı*, Anlatı, 2005; *Küllerinden Doğan Dil Ve Roman*, Söyleşi, 2005; *Bir Romanın Hatıra Defteri*, Günlük, 2007.

Nar icekleri
Mehmed Uzun

Ithaki Yayınları 440

Genel Koordinatör: *Tuğçe Nida Sevin*

Yayına Hazırlayan: *Abidin Parıltı*

Grafik Uygulama: *Ithaki Yayınları*

25. Baskı, Ekim 2017, İstanbul

ISBN: 978-975-273-233-9

Sertifika No: 11407

© Mehmed Uzun, 1996

© Ithaki, 2006

Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

Ithaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.

Caferağa Mah. Neşe Sok. 1907 Apt. No: 31 Moda, Kadıköy - İstanbul

Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34

editor@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık

Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul

Tel: (0212) 613 30 06 - Faks: (0212) 613 51 97

Sertifika No: 29652

Mehmed Uzun

NAR ÇİÇEKLERİ

Çokkültürlülük Üstüne Denemeler

Yaşar Kemal'e

i t h a k i

İÇİNDEKİLER

“Bizim Olmayan Gökyüzleri...”	
Demir Özlü.....	9
Nar Çiçekleri.....	15
Welatê Xerîbiyê	
Bir Hüzündür Ayrılık	56
Şiddet Ve Kültürel Diyalog.....	77
Çokkültürlü Toplum	97
Kan Kanla Yıkanmaz	112
Ötekiler	116
Musa Anter’e Ağıt.....	133
Aklın Ve Vicdanın Sesi.....	147
Yaşar Kemal.....	154

i t h a k i

Bizim Olmayan Gökyüzleri¹

Demir Özlü

Sanırım Mehmed Uzun'u 1977 yılı yaz sonuna doğru, Stockholm'de içlerinde tanınmış insanların da bulunduğu bir ev toplantısında tanıdım. O sırada İsveç'te bir iki aylığına – belki de daha az bir zaman parçası için– “geçici olarak” bulunuyordum. 12 Mart 71'den sonra başlayan “özgürlük avı” dönemlerinde bir “fikir suçlusu” sanığı olarak tutuklanmış, Diyarbakır, Mamak... gibi belli başlı cezaevlerinde yatmış, çok genç yaşta İsveç'e sığınarak siyasi mülteci olarak yaşamak zorunda kalmıştı.

1 Asturias'ın bir dizesinden.

Bambaşka bir yerdi burası. Sadece iklim, mevsimler, yaşam değil, bütün bütüne bambaşka bir yer. Bulduğumuz ev kentin içinde Upplandsgaten adlı önemli bir cadde üzerindeydi. Ama gündüzleri de, geceleri de ne kadar boştu bu cadde! Evsahibi Elin Clason İsveç'in önde gelen ailelerinden birinin üyesiydi. Alt katta İsveçli bir şair oturuyor, o da yukarıya çıkıyor, buradaki toplantılara katılıyordu. Sanırım o gün misafirler arasında çok tanınmış çocuk kitapları yazarı Astrid Lindgren de vardı. Onu "İsveç'in masal anası" diye tanıtmışlardı. Yaşlı kadın, küçük bir masanın kenarında alçakgönüllü bir sessizlik içinde oturuyordu. Arka bahçe de bomboştu. Yaz sonunda güneş bu topraklar üzerinden uzaklaşmaya başlamıştı. Şimdi erguvan rengine dönüşen ışıkları vuruyordu, bu boyalı apartman duvarları arasında kalan bomboş bahçelere. Orada, o mevsimde kendinizi dünyadan uzaklaşmış hissedersiniz. Güneşin caddenin bitiminde battığı dönemdi. Sokakta her şeyin, kaldırımında kalmış küçük taşların bile gölgesi o kadar uzun görünürdü ki!

Elbette Stockholm'a gelip geçici olarak uğramaya başladığım haftalarda, Türkiye'de olduğundan daha çok edebiyata doğru yol alan, bu genç mülteciyle hep görüştük. Ben, 1979 sonuna doğru Türkiye'deki toplumsal, siyasal oluşumlardan nefret edip de, Stockholm'da oturmaya başladığımda bu görüşmelerimiz sıklaştı.

Yirmi dört yaşında siyasi mülteci olmak zorunda kalmış olan, Anadolu'nun eski kültür bölgelerinden gelen genç adam, artık, sanıyorum kendini bütün bütüne kültürle edebiyata vermişti. Anadili olan Kürt dilinde eksikliklerini Kürtçe yazmaya da başladıktan sonra daha açıklıkla görmüş, Kürtçesini zenginleştirmiş, bu dilin eski kültür kaynaklarına da yönelmişti. İlkokuldan başlayarak öğrenmiş olduğu Türkçesi de zaten iyiydi. İsveç dilini de hızla öğrendi. Her üç dildeki kitaplardan

da yararlanıyordu. Daha sonraki yıllarda, yazınsal metinlerini her üç dilde de yazacaktır.

Bütün o askeri rejim döneminde, sonra da onu izleyen şöyle ya da böyle demokratik olmayan dönemlerde, güzel yaz aylarında da, soğuk olan, ama insanların uygarlığın verileriyle bu soğuktan kolayca korundukları kış aylarında da, hemen hemen her pazar günü kentin *à la mode* bir kahvesinde buluşarak okuduklarımızdan birbirimize bahsettik, elimize geçen kitapları ortaya döktük, çeşitli dillerden dergileri getirip birbirimize sunduk. Bu pazar günleri yapılan kahve toplantılarımıza, edebiyatla ilgili başka arkadaşlar da geliyorlardı. Böylece bu toplantılar, zaman zaman bir seminer haline de dönüştü. Başta gelen konu edebiyattı. İlgilenebildiğimiz bütün dünya edebiyatları... Ama, yıllarca süren okumaların sonucu olarak, o toplantılarda, bizi burada, Stockholm'da yaşamak zorunda bırakan kendi tarihimiz de irdelenip durdu. Böylece sürgün yaşamı, insanı bir daha yüze çıkmamak üzere derinlere sürükleyen bir anafor olmaktan çıkıyor, kendi ülkeni, kendi tarihini aranda doğan zorunlu uzaklık, yaratıcı dürtülerin ortaya çıkmasına olanak sağlıyordu. Sürgün, hüznü, zor bir şeydir ama, bir yazar için de o kadar yaratıcıdır. Bunun büyük, modern bir sürgünler çağı olan XX. yüzyılda örneği o kadar çok ki!

Mehmed Uzun, daha sonraki yıllarda Paris'te ve Londra'da da kaldı. Aylarca süren bu ikametleri sırasında Fransızca'yı da İngilizceyi de öğrenmeye çalıştı. Kendi çalışma alanına giren metinleri anlayabilecek kadar, bu dilleri de öğrendi. Bu arada romanlarını, denemelerini yazdı, eski Kürt edebiyat ile kültürünün yeniden derlenip toplanması çalışmalarına katıldı.

Gerçekten Stockholm ile Upsala kentleri bugün Kürt kültürünün yeniden doğduğu, eski metinlerin bir araya getirildiği, modernize edildiği, yeniden yayınlandığı yerlerdir. Kendi

yurtlarında Kürt aydınlarına verilmeyen bu temel özgürlükleri İsveç, karşılık beklemeksizin yeni Kürt aydınlarına vermiştir. Hem de elbette çok doğal bir hak olarak.

Kürt aydını, çağımızda en çok sürgünlüğü yaşayan aydın türüdür, en yoğun bir biçimde, en uzun süreli olarak. Kürt yazarı, kendi toprakları üzerine sadece baskıcı, faşizan rejimlerin değil, silahların, bombaların –hattâ biyolojik bombaların– da tehdidi altındadır.

12 Mart 71’de, henüz on sekiz yaşını doldurmadan önce Diyarbakır, sonra da Mamak cezaevlerinde birkaç yıl kalan, 1973 seçimlerinden sonra geçilen “sivil” dönemde de düşüncelerinden dolayı gene tutuklanarak Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nde yargılanan bu gencecik insan, yirmi dört yaşındayken seçtiği sürgünde kendi kendini yarattı, beş roman, birçok deneme yazdı. Antolojiler hazırladı. Kürt ve dünya kültürü üzerine yoğun araştırmalar yaptı. İsveç’te de, başka Batı ülkelerinde de tanınmış bir yazar oldu. Bütün bu uzun süren arkadaşlık ve görüşme dönemlerinde derin anlamda hümanist olan, bu liberal Anadolu insanında kültürel şovenizme yönelik hiçbir eğilim görmedim. Türkiye’den en genç yaşlarında cezaevinden cezaevine sürüklenen bu insan çağdaş bir uluslararası aydın, modern bir liberal, bir hoşgörü havari-siydi.

Kürt dilinde yazmış olduğu romanlarını henüz okuyamadım. Öyle sanıyorum ki, onlar yakında Türkçede de, başka dillerde de yayınlanacaklardır. İlk modern roman denemesi Kürtçe adıyla Tu (Sen) kütüphanemde duruyor. Doğu anlatım olanaklarından yararlandığını da sandığım ikinci romanının tamamlanmamış Türkçe el yazısını okudum sadece. Daha sonra da yüzyılımız başındaki Kürt aydınlarının yaşamlarını ve kader çizgilerini ele alan, belgelere de yaslanan geniş

oylumlu bir roman yazdığımı biliyorum.

XX. yüzyılın uygarlığın geliştiği bir yüzyıl olmasının yanında, savaşlar, kıyımlar, sürgünler, göçler, faşizmler, ırkçılık, şovenizm, yabancı düşmanlığı yüzyılı olduğunu da iyi biliyor Mehmed Uzun. Bunun temelinde yatan düşünsel yapının da “biz” ve “ötekiler” ayrımı olduğunu da hem kendi yaşamıyla, hem yüzyıldır süren Kürt entelijansiyasının yakından tanıdığı yaşamıyla en derinden duyuyor. Yaklaşan yüzyılınsa, halkların kendi kültürleri, kendi gerçek kimlikleri ile bir arada yaşamayı başaramamaları durumunda yeni ve korkunç felaketlerle dolu bir yüzyıl olacağını iyice ayırdında. Söylemeye bile gerek yok, Türkiye’de hükümetlerin Kürt halkının dili, kültürel kimliği üzerine yürütmekte olduğu ilkel politika elbette çoktan değişmeliydi. Ancak özgürlük, kültürel bağımsızlık, kimliğin serbestçe oluşturulması, hattâ kimliğin seçilmesi üzerine kurulabilir demokratik bir toplum. Sadece ‘demokratik bir toplum’ demek de yetmiyor –bu demokrasi sözcüğü Türkiye’de birçok kafa için hiçbir anlam taşıyor– iç barışı olan bir toplum, ilerleyebilen bir toplum, uygar bir toplum, insani bir toplum... Uzun, bunu bu kitapta yer alan denemelerinde en liberal bir biçimde anlatıyor, adeta öğretiyor, ayrıntılandırıyor.

“Şiddet ve Kültürel Diyalog” adlı deneme Can Yayınları’nca yayınlanan “Yine Düşünce Özgürlüğü Yine Türkiye” içinde yer almıştı. ‘Sürgünler: Bir Hüzündür Ayrılık’ adlı XX. yüzyılda aydın ve yazar sürgünlüğünü tema olarak ele alan deneme *Lettere Internatiolle* dergisinde birçok Avrupa dilinde yayınlanmıştı. Türkçesi de *Birikim* dergisinin Mayıs 1992 tarihli 37. sayısında yer almıştı. ‘Çokkültürlü Toplum’ Almanya’da verilmiş Türkçe bir konferanstır. ‘Nar Çiçekleri’ adlı hüznle dolu deneme de, bize birçok şey öğreten, hiçbir yerde yayınlanmamış bir yazıdır.

Günümüzü kasıp kavuran milliyetçilik, şovenizm, savaş, kıyım olguları içinde, bu en güç umutsuzluk verici koşullarda, gene yazarlar, insanlığın geleceğini, özgürlük, demokrasi, eşitlik, vatandaşlık hakkı, bireysel özgürlükler ve barış üzerine kurmasının yollarını gösteriyorlar. Çokkültürlü çokhalklı da olsa, iç barışa, özgürlüğe, bireysel, demokratik haklara en çok yaklaşmış ülkelerin aslında ilerleyen ülkeler olduğunu, dar ve despot kafaların bir türlü anlamak istemediklerini, kültür ve insanlık sevgisiyle donanımlı gerekçeleriyle onlar ortaya koyuyorlar.

Gerçekten kaçmamak gerekir: İnsanlık bu idrake ulaşmadıkça, XXI. yüzyıl, kuşkusuz, yaşadığımız yüzyıldan daha kanlı, daha insanlıkdışı felaketler yaşayabilir.

Nar iekleri

I

Çocukluęum, iek açmış nar ağaçları ve onların büyüleyici renkleri arasında geçti. Doęduęum ve büyüdüğüm geniş aşiret evinin bahçesinde dört nar ağacı vardı. İki şeftali ağacı ve hemen bitişiklerindeki çeşitli renklerde gllerle birlikte, onlar mevsimlerin değişik giysilerinin habercisiydiler. Gözlerimi onlarla açtım; zamana, sürekli bizimle birlikte olan, bizi bir gölge gibi izleyen ama görmediğimiz zamanın o ince varlığına ve görkemli renklerine ilişkin ilk deneyimlerimi onlardan öğrendim.

* * *

Birbirine çok benzeyen günlerle dolu o kapalı ve tekdüze günlük yaşamımızda, nar ağaçları ve alımlı çiçeklerinin, benim için, özel bir yeri vardı; onlar yaşamın, varolmanın renkleriydiler. Bazen karlı ama genellikle yağışlı geçen kış aylarından sonra, T.S. Eliot'un "Çorak Ülke"deki dizeleriyle, köklerin dirildiği, ölü topraktan leylakların açmaya başladığı dönemlerde, iki çeşit ağaç zamanın ve renklerinin değişmekte olduğunu bize bildirirdi; badem ve nar ağaçları. Badem ağaçları yavaş yavaş, nazlı bir gelin gibi, beyazlarını kuşanmaya başladılar. Nar ağaçları da ilkin yeşillere bürünür, ardından o kırmızı, kan kırmızısı çiçeklerini açardı. Badem ve nar ağaçları bir renk cümbüşünün halaycılarıydılar. Bahçemizde badem ağacı yoktu, okuduğum ilkokulun çevresinde ve okul ile evimiz arasındaki uzun yolun kimi yerlerine yayılmışlardı. Bu nedenle badem ağaçlarıyla dostluğum sınırlıydı. Ama evimizin bahçesinde, bana yetecek, onlarla candan, yürekte bir dostluk kuracak kadar nar ağacı vardı. Evimizin bahçesinde, durmadan renk değiştiren bana ait dört canlı varlıktılar onlar.

Dün gibi hatırlıyorum; ilkokulun, artık iyice bıkmaya başladığımız o son bahar aylarında, öğleden sonranın son derslerinde, kendimi kafese tıkmış bir serçe gibi hissedirdim. Sabırsızlanırdım. Eve, hemen eve koşmak isterdim. Okuldaki o son saatler, anlatılan hiçbir şeyi anlamadığım ızdırap saatleriydi. Son ders saati zilin çalmasıyla, genellikle bir şeylerimi de çantaya koymayı unutarak, olanca sakarlığım, itişe kalkışa, düşe kalka, eve varırdım. Doğruca, artık iyice yaşlanmış dedeme, dedemin renkli Kürt kilimleriyle döşenmiş o kendine özgü odasına koşardım; dedemin renkli şekerlerinden o günkü payımı almak için. Dedemle aramda, sadece ikimizi ilgilendiren ve kesinlikle başka hiç kimsenin karışmasını istemediğim

bir anlaşma vardı; o, her gün, öğleden sonraları eve geldiğinde, bana renkli şekerler getirirdi. Çok az, çoğu zaman sadece bir iki tane, ama her gün. Her gün farklı çeşit ve renklerde. Okulda, derslerin sonlarına doğru, heyecanla, hep merak ederdim; acaba bugün hangi renkli şeker payıma düşecek?... En çok o şekerleri merak ederdim. Ancak bir merakım daha vardı; nar ağaçları ve çiçeklerinin o günkü durumu. Çiçekler ne kadar açmıştı? Yeşil renk ne kadar yerini kırmızı renge bırakmıştı? Nar tomurcukları ne kadar büyümüştü?

* * *

O çok az ama çok şirin şekerlerimi aldıktan ve dedemin tombul yanaklarını öptükten sonra, dedemle işim biterdi. Her zamanki vefasızlığımla dedemi odasında bırakır, bahçeye çıkardım, nar ağaçlarıyla çiçeklerindeki o günkü değişiklikleri görmek, duymak, yaşamak için. Uzun süre ağaçların yapraklarına, tomurcuklara, artık boy vermeye başlayan çiçeklere bakardım. Her gün yeni bir değişikliğe, yeni bir gelişime tanık olurum. Sessiz, sakın, ağır, inanılmaz oranda uyumlu ve anlatılmayacak kadar güzel bir değişiklik. O dallar, yapraklar, tomurcuklar, çiçekler, renkler, her şey ama her şey, tüm farklılıklarına rağmen, müthiş bir uyum içinde, birbirini tamamlayan, güzellikleri, kokuyu, alımlılığı daha da çekici yapan bir ahenk içindeydi.

* * *

Kim düzenliyordu bu görkemli uyumu, nereden geliyordu bu müthiş ahenk?

* * *

Okulların tatile girmesiyle birlikte, biz de artık dışarıya, bahçeye taşınırdık. Havalarda artık iyice ısınır, içerde uyumak

olanaksız hale gelirdi. Tahtalar, tahtalardan sütunlar dışarı çıkarılır, birbirlerine eklenerek, hemen nar ağaçlarının bitişiğinde, yüksek bir köşe oluşturulurdu. O köşe, o köşede geçen akşamlar, geceler... Berrak, duru bir gökyüzünde, yıldızlar olanca güzellikleriyle, uzansan tutacakmışsın kadar yakınlığımızda, kıpır kıpır raks ederlerdi. Bazen bir yıldız, bir bilinmeyene doğru, sessizce kayardı. Bahçenin lambalarını yakmamıza gerek yoktu, ortalık aydınlıktı. Aydınlık akşamlara, gecelere sahiptik. Babam, minderler üzerinde bağdaş kurarak, artık çalacak gücü olmayan dedemden devraldığı uzun ve nakışlı kaval ile çok eski iki Kürt destanını, “*Memê Alan*” ile “*Cembeliyê Hekarê*”yi çalıp söylerdi. Biz, yani evin sakinleri, yıldızlar ve ağaçlar da, çok gerilimli, heyecanlı, hiç bitmeyecekmiş duygusu veren o destanları dinlerdik.

Ve en güzeli; nar çiçekleri yanaklarımızı okşayacak kadar yakınlımızdaydı, bizimleydi.

Ve en unutulmazı, sabahları, artık yıldızların kaybolduğu o duru seherlerde gözlerimi açtığımda, nar çiçekleri, o kan kırmızısı renkleriyle, hemen yanı başımdaydı.

II

Nar ağaçları ve çiçekleriyle olan sessiz dostluğum bu kadarla kalmıyordu. Yaz mevsiminin ilk dönemlerine kadar olan gelişim ve değişimlerine, evimizin bahçesinde, geri kalan değişikliklere ise o küçük tomurcukların büyüyerek, her biri bir yumruk büyüklüğünde narlar haline gelmesine Diyarbakır’da tanık olurdum. Narlara ilişkin serüvenimin ikinci durağı